

O‘ZBEK VA FRANSUZ ADABIYOTI TARJIMALARIDA XALQ QAHRAMONLARINING TASVIRI

Suyarova Mahliyo Muradxon qizi

BuxDU Xorijiy tillar fekuliteti 4-bosqich talabasi

suyarovamohi@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada O‘zbek va Fransuz tili adabiyoti tarjimalarida xalq qahramonlarining ifodalanishi har ikki tilning qahramonlariga o‘ziga xoslikni ko‘rsatish va bu mavzuni qanday tarzda ko‘rishimiz mumkinligi haqida gaplashamiz. Fransuz adabiyoti, romanlar, dostonlar, teatr asarlari va boshqa adabiy yaratmalari orqali xalq qahramonlarining o‘ziga xos xususiyatlari va qobiliyatlari ko‘rsatiladi.

Bu mavzuda o‘zbek va fransuz tili adabiyoti tarjimalaridagi o‘ziga xosliklar, o‘zaro o‘xshashliklar va farqliliklar haqida muhokamalar olib boramiz. Bu tarz muhokamalar, har bir tilning adabiy yaratmalari va adabiyot tarixi asosida o‘ziga xosliklarni va o‘zaro ta'sir va almashtirishlarni ko‘rsatish orqali amalga oshiriladi.

Kalit so‘zlar. Til, tarjima, qahramon, xalq, roman, adabiyot, badiiy, asar, maqola.

Ushbu maqolada biz fransuz adabiyotlarining o‘zbek tiliga qilingan tarjimalari bilan tanishib o‘tamiz. Fransuz taniqli yozuvchisi **Jules Verne** ning 1873 yilda chop etilgan “**Le Tour du monde en quatre-vingts jours**“ asari juda mashhur bo‘lgan. Bu roman o‘zbek tiliga tarjima qilganda "**Dunyo bo‘ylab sakson kun**" nomi bilan mashhurdir. Bu asarning kino va multfilmlari ham mavjud. Asarda asosiy qahramon **Phileas Fogg**, o‘ziga xos, isyonkor, va vaqt bilan juda aniq bo‘lgan bir shaxsdir. Uning hayotida dunyo bo‘ylab sayohat qilish uchun 80 kun ketishga imkoniyat beriladi. Uning yordamchisi va do‘sti **Passepartout**, o‘zining do‘stlik va jasorat bilan tanishgan Fransuz xodimi bo‘lib, Foggga yordam beradi. Fogg va Passepartout dunyo bo‘ylab sayohat qilish uchun bir necha mushkulotlarni, xavfli voqealarni va qiyinchiliklarni qabul qilishlari kerak bo‘ladi. Ular boshqa mamlakatlarda, qatnashuvchilar bilan uchrashishlarda, tashqi va ichki muammo va xavfli situatsiyalarda qarshi keladilar.

“Dunyo bo‘ylab 80 kun” asari, sayohat, jasorat, va xavfsizlikning muhimligini aks ettiradi. U qahramonlarning vaqtda qarshi kelish, yomonliklarni orqaga qo‘yish, va do‘stlikning kuchli guvohi bo‘lishga oid muhim xabarlar beradi. Bu asar, Jules Verne ning mashhur asarlaridan biri hisoblanadi va dunyo bo‘ylab sayohatning romantik va qahramonlik tomoshabinligini namoyish etadi.

Keyingi asarimiz bo‘lsa frantsuz yozuvchisi **Aleksandr Dyuma** ning “**Le Comte de Monte-Cristo**” romanidir. O‘zbek tiliga tarjima qilganda “**Graf Monte-Kristo**” nomi bilan o‘zbek xalqiga mashhur.

Roman birinchi marta 1844 yildan 1846 yilgacha seriallashtirilgan va jahon adabiyotining eng buyuk asarlaridan biri hisoblanadi. Unda soxta xiyonatda ayblanib, 14 yilga qamalgan yosh dengizchi **Edmond Dantes** haqida hikoya qilinadi. Qochib ketgach, Dantes o‘ziga xiyonat qilganlardan o‘ch olishga intiladi va boy va sirli graf Monte-Kristoning kimligini o‘z zimmasiga oladi. Roman o‘zining murakkab syujeti, boy xarakter rivojlanishi va qasos, adolat va qutqarish kabi mavzularni o‘rganishi bilan mashhur.

Edmon Dantes — asarning bosh qahramoni, dengizchi. Adolatsizlik bilan qamaladi. Keyinchalik Graf Monte- Kristo nomi ostida taniladi.

Abbat Faria — Edmon Dantesning do‘sti. Olim va rohib. Dantesga xazina sirini ochadi.

Uchinchi frantsuz tilida o‘zbek tiliga tarjima qilingan romanimiz ham aynan **Aleksandr Dyuma** tomonidan yozilgan klassik sarguzasht roman bu “**Les Trois Mousquetaires**” o‘zbek tilida tarjimasi “**Uch mushketyor**” nomi bilan xalqimizga mashhur hisoblanadi. 1844-yilda nashr etilgan bu asar qirolning mushketyori bo‘lish uchun Parijga borgan **D’Artagnan** ismli yigit haqida hikoya qiladi. U Athos, Porthos va Aramis bilan do‘stlashadi va ularning matonatli kurashi aql-zakovati va uddaburonligi bilan birgalikda turli fitnalar, va duellarda qatnashadilar. Roman harakat, romantika, burilishlar va burilishlar va unutilmas qahramonlar bilan to‘ldirilgan. U bir necha bor kino, televidenie va sahna uchun moslashtirilgan va sarguzasht adabiyotining eng buyuk klassiklaridan biri hisoblanadi.

Yana bir barchamizga tanish bo‘lgan asar **Guy de Maupassant** ning eng mashhur asarlardan biri frantsuz tilida “**Bel Ami**” nomi bilan o‘zbek tilida esa “**Azizim**” nomlari bilan tanilgan bu roman 1885-yilda yozilgan. Ushbu roman yuqori martabaga ko‘tarilishni orzu qiluvchi qahramonning sarguzashtlari haqida

hikoya qiladi. Asar bosh qahramoni hech qanday alohida iste'dodga ega bo'lmasada, birgina kelishgan tashqi ko'rinishi orqali har qanday xonimning qalbini zabt eta oladi va uning vijdoni har qanday yomonlikni kechira oladi. U bu dunyoda kuchli bo'lish uchun shuning o'zi yetarli deb hisoblaydi. Romanni bosh qahramon **Jorj Dyurua**, juda kelishgan yigit, ammo u Parijda juda muhtojlikda hayot kechiradi. Bir kuni u Afrikada u bilan birga xizmat qilgan eski askar sherigi Charlz Foresteni uchratadi. Allaqachon muvaffaqiyatli jurnalistga aylangan do'sti Charlz ayni damda kechki ovqat ziyofatini uyushtirishni rejalashtirayotgan bo'ladi va bu ziyofatga Jorjni ham taklif qiladi. Shu bilan birga Foreste Dyuruaga o'zini jurnalistikada sinab ko'rish taklifini beradi.

Jorj Dyurua — bosh qahramon, sobiq askar. U o'zini jurnalistikada sinab ko'radi va butun roman davomida boy va nufuzli ayollarning turmush o'rtog'iga aylanib, shu orqali yuqori martabaga erishadi. Bora-bora badavlat insonga aylangach, zodagonlik unvonini sotib oladi. Iste'dodi yo'q, axloqsiz yigit.

Charlz Forestye — Dyuruaning armiyadagi safdoshi, unga ish bergan jurnalist.

Madlena Forestye — Charlz Forestyening, keyinchalik Dyuruaning rafiqasi, vazir Larosh-Matyening ma'shuqasi. U o'zining o'rta tabaqali erlari uchun maqolalar yozishda yordam beradi, shuningdek, ularga oshiqlardan oladigan eksklyuziv ma'lumotlarni taqdim etadi.

Klotilda de Marel — Jorjning doimiy sevgilisi bo'lib, u bilan doimo ajrashib va yana yarashib yuradi.

Lorina de Marel — Klotildaning qizi bo'lib, u Jorjga „Azizim” laqabini beradi.

Janob Valter — „Fransiya hayoti” gazetasining egasi, boy va yirik tadbirkor.

Virjiniya Uolter — uning xotini, Jorjning ma'shuqasi.

Ana endi o'zbek tilidan fransuz tiliga tarjima qilingan asarkar qahramonlari bilan tanishishni boshlasak bu asarimiz biz yuqoridagi qahramonlari bilan tanishib o'tgan asarlarimiz qatorida juda ham mashhur o'zbek xalqida bu asarni o'qimagan kishi juda ham kam bo'lsa kerak navbatdagi asarimiz o'zbek yozuvchisi **Abdulla Qodiriy** qalamiga mansub o'zbek adabiyotidagi birinchi roman « **O'tkan kunlar** » romani fransuz tiliga tarjimasi esa « **Les Jours Passent** » deb nomlanadi. Roman XIX asr voqealarini o'z ichiga olgan. Murakkab tarixiy hodisalar romanning bosh

qahramonlari **Otabek va Kumushbibining** fojiviy sevgi qissasi atrofida ifodalangan. Voqealar rivoji mahalliy hukmdorlarning hokimiyat uchun qonli kurashlari muhitida kechadi. Boshqa yirik epik asarlardagi kabi „O‘tkan kunlar“da ham hikoyanavislikning ko‘p planliligi, ikkilamchi sujetlar mavjudligi, ketma-ket avj oluvchi va fojiali yakun topuvchi voqealar bilan mavjud. Roman bosh qahramonlari bilan tanishamiz.

Otabek – ”Og‘ir tabiatlik, ulug‘ gavalik, ko‘rkam va oq yuzlik, kelishgan, qora ko‘zlik, mutanosib qora qoshliq va endigina murti sabz urgan bir yigit” – romanning bosh qahramoni, savdogar, Yusufbek hojining o‘g‘li, bir muddat Toshkentdagi Beklarbegi madrasasida tahsil olgan, yigirma to‘rt yoshda.

Kumush – “Quyuc jinggila kiprak”lari ostidan “timqora ko‘zlari” boqib turguvchi, “qop-qora kamon, o‘tib ketkan nafis, qiyiq qoshlari chimirilgan-da, nimadir bir narsadan cho‘chigan kabi ko‘ringuvchi, “to‘lg‘an oydek g‘uborsiz oq yuzlik o‘n yetti-o‘n sakkiz yoshlardagi, marg‘ilonlik Mirzakarim qutidor qizi, Otabekning ma‘shuqasi; roman oxirida kundoshi Zaynabning taomga qo‘shib bergan zaharidan o‘ladi.

Zaynab – Toshkentlik Olim ponsadboshining qizi, “o‘n yetti yoshlar chamaliq, kulchalik yuzlik, oppoqqina, o‘rtacha husnlik”, O‘zbek oyimning o‘g‘li Otabek uchun tanlagan kelini, Kumushning kundoshi: roman oxirida Otabek taloq qo‘yadi va u jinni bo‘lib qoladi.

Yusufbek hoji – Toshkent hokimining mushovir-maslahatchisi, Toshkentning mashhur a‘yonlaridan biri; Otabekning otasi, xalq, el-yurt manfaatini o‘ylaydigan fidoyi shaxs.

O‘zbek oyim – Yusufbek hojining xotini, ellik besh yoshlarda; chala-dumbul tabiatlik, ammo eriga o‘tkirligi bilan mashhur xotin, uncha-muncha to‘y va azalarga “kavshim ko‘chada qolgan emas” deb bormaydi.

Hasanali – Otabekning “ma‘naviy otasi”, hoji xonadonining quli, oltmish yoshlar chamasida; o‘ziga xos ma‘naviy qiyofaga ega qahramonlardan biri.

Nihoyat yana bir barchamizga taniqli bo‘lgan o‘zbek romani bosh qahramonlari bilan tanishamiz bu roman 2009 yili fransuz tarjimoni **Stefan Dyuduanon** tomonidan o‘zbek tilidan bevosita fransuzchaga tarjima qilingan Cho‘lponning «**Kecha va kunduz**» nomli fransuz tilida (“**Nuit**” — “**Tun**”) romani ilmiy tadqiqotim uchun bebaho manba bo‘lib xizmat qildi. **Abdulhamid Sulaymon Cho‘lponning** “Kecha va kunduz” romani yaratilganiga 80 yildan oshgan bo‘lsa-da,

hamon o‘zbek kitobxonlarining mehriga sazovor bo‘layotgani, mazkur asarga fransuz kitobxonlarining ham qiziqishi borligi qalbimni g‘urur va iftixorga to‘ldirdi.

Fransuz tarjimoni ba’zi urf-odatlarimiz sharhiga oid kontekstlarni quyidagicha tarjima qilgan. “O‘zbeklarda erkak kishi ayolini hech qachon o‘zining haqiqiy ismi bilan chaqirmaydi, u o‘zining qizi yoki o‘g‘lining ismini aytib chaqiradi. Agar ayolning haqiqiy ismini aytib chaqirsa, bu uning uchun kamsitish hisoblanadi. Masalan, ayolning ismi Maryam, qizining ismi Xadicha bo‘lsa, haqiqiy musulmon erkagi ayolini “**Xadicha**” deb chaqiradi. Bu ayolning oldidagi or-nomusliligi yuzasidanmi yoki boshqa sirli sababi bormikin? Mobodo ikkisi bir joyda bo‘lganda chaqirsa, ikkalasi birvarakayga yugurib borishsa, oila boshlig‘i bo‘lgan ota kichkinasiga qarab “*Oyingni chaqirdim, oyingni*” deb, qizini qaytaradi. Shunday holatlarda ham “**Maryam**” deb chaqirishdan o‘zini olib qochadi”.

Ushbu parchaning fransuz tiliga tarjimasi: “Chez les Ouzbeks, le mari n’appelle jamais sa femme par son vyritable prynom mais seulement par celui d’une fille, voire, d’un fils qu’il a eus d’elle. Elle considyrera mkme dygradant pour lui de prononcer le nom de son ypouse lygitime. Si par exemple une femme prénommé **Mariam** a donny a son mari une petite Khadidja, celui-ci, s’il est un authentique musulman, appellera son ypouse “**Khadidja**”. Est-ce par pudeur devant elle ou pour autre raison mystyrieuse? Toujours est-il si les deux, la femme et la fille, accourent ensemble a son appel, ce qui n’est pas rare, le veritable chef de famille qu’est le pire renverra la plus jeune en lui criant: “C’est a ta mire que j’en ai, a ta mire!” jusque dans cette situation, on ne le surprendra pas a laisser échapper un “**Mariam**” Asardagi asosiy ijobiy qahramonlardan biri bo‘lgan go‘zal va xushovoz, sodda va huquqsiz Zebi timsoli fikrimizni dalillaydi Muallif **Zebi** taqdirida, **Razzoq so‘fi** va **Qurbonbibi** taqdirida butun bir xalqning davrga xos fojeali hayotini yaqqol ko‘rsatib beradi.

Research Science and
Innovation House

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Rahima Shirinova, O‘zMU dotsenti «O‘zbekiston adabiyoti va san’ati» gazetasining 2013 yil 46-sonidan olindi.
2. (Cho‘lpon. “Kecha va kunduz”, Birinchi kitob, “Kecha”, “Akademnashr”, 2012, 10-bet).
3. “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati toshkent - 2007.
4. (Tchulpan.Nuit.-France: Bleu autour, 2009. P.18.)
5. A.Qodiriy. O‘tkan kunlar roman “Abadiy barhayot asarlar” turkumi/Nashiga tayyorlovchi: Xondamir QODIRIY- T.: “Navro‘z”, 2019.400 b.
6. La Bibliothèque électronique du Québec Collection À tous les vents Volume 113 : version 1.04
7. . Дюма Александр. Граф Монте-Кристо. (Иф қатъасининг маҳбуси). Роман. Русчадан Т.Рустамов тарж. Биринчи китоб. -Т.: “Янги аср авлоди”, 2011. – 748 бб.
8. Boltayevna, Ikromova Lola. “CULTURAL SIGNIFICANCE OF UZBEK FOLK PROVERBS AND SAYINGS.” INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS. Vol. 1. No. 1. 2024.
9. Ikromova, Lola. “Scientific and theoretical views about the description of the notion Frame in Linguistics.” ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz) 1.1 (2020).
10. Boltayevna, Ikromova Lola. “USE OF PROVERBS IN THE EDUCATIONAL PROCESS.” American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769) 2.1 (2024): 462-466.
11. Nasimova, Fotima. “FRANSUZ TILIDA ZOONIMLAR BILAN IFODALANGAN FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING GRAMMATIK O‘ZIGA XOSLIGI.” ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz) 44.44 (2023).
12. Ikromova, Lola. “MAQOL VA MATALLARNING QIYOSIY CHO‘G‘ISHTIRMA TAHLILI (FRANSUZ VA O‘ZBEK MAQOL VA MATALLARI MISOLIDA).” ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz) 45.45 (2024).
13. Davronovna, Kholova Shahnoza. “Linguistic Analysis of Phrases Associated With Negative Human Feelings in the Short Story” Mateo Falcone”.” Miasto Przyszłości 33 (2023): 239-243.